

Vincas Pietaris

Pietaris, Vincas (1850.IX.21 Žiūrių-Gudelių k., Pilviškių vls., Vilkaviškio aps. — 1902.X.3 Ustiužnoje) gydytojas, rašytojas, pirmo lietuvių istorinio romano autorius. Mokėsi Pilviškių pradžios m-loj, Marijampolės ir Suvalkų gimn. Maskvos univ., naudodamasis valdžios stipendijomis Marijampolės ir Suvalkų gimn. mokiniams su lietuvių kalba, baigė fiziką-matematiką 1875 ir mediciną 1879. Kaip aps. gydytojas dirbo Demjanske, paskiau Ustiužnoje iki gyvenimo galo, retkarčiais vasaromis atlankydamas Lietuvą.

P. buvo lietuvis patriotas. Jo patriotizmą labiausiai gailino filologijos ir istorijos pamėgimas. Gilindamasis į istorikus Karamziną, Antonovičių, Kotzebue, Narbutą, Daukantą, Weissą ir kronikas, P. susidarė teoriją, kad lietuvių tauta atėjusi iš Indijos, pro Balkanus, Apeninus ir net Pirenėjus į Pabaltijį. Teoriją rėmė labiausiai sanskrito, graikų, lotynų, lietuvių panašiai skambančiais žodžiais (pvz. lot. urbs reiškias liet. ‚urvas‘, ‚urvas‘; Kaukazas — liet. ‚kaukas‘, ‚kaukti‘; kunigas, Konung, Koenig — iš liet. ‚kūningas‘, nes toks fiziškai tvirtas žmogus primityvioje visuomenėje turėjęs būti valdovas). Istorijos bei filologijos savamoksiškai komentuojamais faktais sustiprintas patriotizmas nustatė ir P. emocinį santykį su lietuviais bei rusais ir lenkais: lietuvis, pagonis, paskiau katalikas, buvo aukštesnis už rusų stačiatikį bei lenką kataliką; lietuvius ir rusus pergyveno kaip du amžinus

priešus. Negalėdamas darbais, P. bent vaizduote kombinavo priemones kaip lietuviams nusikratyti rusų priespauda (jo idėja: išrasti povandeninį laivą, kuris prigąsdintų rusus, kad lietuviams duotų laisvę; išvesti lietuvius į kitą pasaulio dalį). Vaizduotė turėjo juo stipriau veikti, nes pergyveno Lietuvos nostalgiją, o apie Lietuvą nebuvo jam su kuo nuoširdžiai kalbėtis, nes nei rusė žmona, nei vaikai jo pergyvenimų negalėjo pilnai suprasti. Patriotiniais pergyvenimais, filologine argumentacija, istorijos pomėgiais P. buvo savo laikotarpio atstovas, iš vienos pusės artimas J. Basanavičiui, iš kitos A. Višteliauskui. Iš fantazijos į konkretų ir realų darbą Lietuvai Pietarį patraukė ir padrąsino kun. A. Dambrauskas, kuris ištremtas atvyko į Ustiužną 1889. A. Dambrauskas prikalbino P. rašyti ir net savo ranka perrašinėjo jo raštus, prieš siųsdamas juos lietuviškiems laikraščiams. Taip P. pasidarė uolus ir gausus bendradarbis *Varpo*, *Ūkininko*, o labiausiai katalikų laikraščių — *Apžvalgos*, *Tėvynės sargo*, *Žinyčios*. Savo raštus pasirašinėjo Savasis, Žiūrys, Žuvėdra ir kt.

P. pirmi raštai buvo istoriniai tokiomis temomis: „Senovės pinigai ir jų vardai pas rusus ir lietuvius“ (*Varpe*, 1891), „Lietuva pirm šimto metų“ (*Ūkininke*, 1893), „Šiaurinės ežios mūsų kunigaikštystės senovėje“ (*Apžvalgoje*, 1893), „Lietuviai amžių glūdumuose“ (*t.p.* 1894), „Keletas žodžių apie geneologiją lietuvių kunigaikščių“ (*Tėvynės sarge*, 1897). Kita P. raštų grupė — beletristiniai pasakojimai iš jo laikų kaimo gyvenimo, spausdinti laikraščiuose, — jų buvo per 10. Jie rodo kaimo žmonių ydas — girtavimą, kaimynų nesantaiką, pavydą. Nors dažnai su didaktine išvada, bet jie yra epochos vaizdas. Tai pačiai grupei tenka ir *Iš mano atsiminimų*, atskiru veikalu išleistas jau J. Basanavičiaus 1905. Tuose jaunystės laikų atsiminimuose duoda ne tik biografinių, bet ir etnografinių vaizdų, gyvų charakterių, idilinės nuotaikos; tai aiškus pasakotojo — vaizduotojo talentas. — Didesnis tiesiogiai jau beletristinis veikalas yra apysaka *Kei-*

došių *Onutė*, 1899. Tai kaimo vaizdas su jo naujausia problema — šviesuomenės kilimu iš kaimo ir jos nuo to kaimo atitrūkimu. Toks atitrūkėlis ten yra Vincų Vincas, kuris labai taurių pažiūrų į lietuvių gyvenimą ir inteligento pareigas, bet vedęs rusę ir intriguojamas lenko Skeredelnikučio, negrįžo į Lietuvą (tai paties autoriaus lyg biografinis motyvas). Jam priešinga yra Keidošių *Onutė*, kuri prasišvietusi liko kaime, ištekėdama už turtingo ir šviesaus ūkininko. Apysaka svarbi savo aktualia problematika, tačiau joje daug poleminio ir publicistinio elemento, charakteriai ar paidealizuoti ar pajudinti. Tai ir menkina jos literatūrinę vertę.

Didžiausiame savo veikale, vardu *Algimantas*, arba *lietuviai XIII šimtmetyje*. Istoriška apysaka, paskelbta taip pat po mirties, 1904 JAV. P. grįžta į savo mėgstamą Lietuvos ankstyvą istoriją, į Lietuvos ir Rusijos santykius. Juos vaizduoti P. paskatino nepasitenkinimas, kad H. Senkevičius *Tvane* tariamai suniekinęs lietuvių, parodydamas juos neigiamus. Pasekdamas to paties Senkevičiaus vaizdavimo būdu, ypačiai kovų scenų aprašymu, P. sukūrė šviesios, idilinės Lietuvos paveikslą; visas negeroves į Lietuvą atnešę tik rusų kunigaikščių užpuolimai. Tokia samprata nulėmė veikalo konstrukciją ir charakterių parinkimą bei jų vaizdavimo būdą — lietuviai teigiami, rusai ištisai neigiami. „XIII amžiaus Lietuva, kol į ją neįsibrauna svetimieji, atrodo laimingiausia pasauly žemė. Liaudis soti, gerai apsirengusi pievutėse linksminasi ir midutį iš ragų traukia, bajorai tėviškai geri, nors tarpusavy kartais ir susikivirčia, bet didelės žalos niekam nepadaro, kariai švarutėliai, blizgančiais šarvais ant ristų žirgų skraido ir mergelių širdis vilioja. Kruvini mūšiai yra lyg koki žaidimai. Jaučiamės ne amžių glūdomose, bet butaforiškai apstatytoj operos scenoj“ (V. Mykolaitis, 324). Veikalo idėjinė kryptis — lietuviai jungiasi, stiprėja, atremia rusų užmačias, žūsta rusų užpuolikų vadai, ir Lietuva bunda. Paskutiniai žodžiai, kurie apibūdina ir P. sti-

lių: „Budo rytas — rengėsi busti ir Lietuva stipriose Algimanto, Erdvilo ir Skirmunto rankose. Rengėsi busti stipri ir galinga. Patys priešai ją prikėlė. Tačiau ji budo ne iš sykio... iš lengvo ji budo“. Nors veikalas neturi istorinio kolorito, nors charakteriai neryškūs ir nedinamiški, tačiau veikalas skaitytojų buvo ir tebėra mėgstamas. Mėgstamas dėl jo šviešaus patriotizmo dvasios, kuri skatina į heroizmą (jo gražiausias epizodas — Basojo mirtis); dėl sugebėjimo mikliai pinti nuotykių siūlą (veikalas ir pradėdamas nuo pagrobto kunigaikščio Algimanto ieškojimo, toliau eina surasto kunigaikščio pabėgimas, slapstymasis, paskiau Danutės pagrobimas ir jos ieškojimas...) su paslaptinomis pilimis, ežero salomis; dėl sugebėjimo kurti lyrinius, idilinius peizažus. Net ir okupuotoje Lietuvoje, kur Pietario vaizduojami lietuvių ir rusų santykiai dabar nepriimtini, *Algimantas* taip pristatomas: „Nors Algimanto meninis lygis ir nukenčia nuo to, kad atskiri jo epizodai per daug ištęsti arba ir visai nereikalingi, tačiau apskritai tai įdomus, dinamiškas, patrauklus istorinis nuotykių romanas... *Algimantas*, kaip ir kai kurie kiti Pietario raštai, kalbiniu atžvilgiu buvo vienas iš geriausių XIX amžiaus pabaigos lietuvių literatūros kūrinių, nemažai prisidėjęs prie lietuvių literatūrinės kalbos tolesnio ugdymo“ (*Lietuvių literatūros istorija* II, 193, 195).

Istorinius Lietuvos laikus P. mėgino vaizduoti pjesėje *Kova ties Žalgiriais*, 1906, tačiau poleminis tonas neleido šiai pjesei užimti pastebimą vietą lietuvių literatūros istorijoje. Ir priešingai — labai pažymėtinas indėlis jo *Lapės gyvenimas ir mirtis*, 1904, kuriame sujungė ir stilizavo liaudies pasakų ciklą apie lapę. Lietuvių literatūros istorijoje tai buvo liaudies pasakų stilizacijos pradžia; gyvas vaizdingas su humoru pasakojimas veikalą padarė ir šiandien mėgstamą pasakos skaitytojų.

P. indėlis lietuvių literatūros raidoje labai žymus: P. tautinio sąjūdžio idealus išreiškė beletristikoje taip, kaip Maironis poezijoje ir Basanavičius publicistikoje bei moksle; iš

Valančiaus didaktinio pasakojimo perėjo į etnografinį, buitinį, kaip ir jo amžininkas A. Kriščiukaitis; davė pradžią istoriniam nuotykių romanui, o taip pat pasakos literatūrinei stilizacijai; realistinį pasakojimą nuspalvindamas švelnia ironija, humoru ar idiline nuotaika, atskleidė pirmasis ir etnografinio vieneto — suvalkiečių tipingus dvasios bruožus.